

ISCTBL 2023
INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

Универзитет „Гоце Делчев“ –
Штип

**Goce Delchev University
Shtip**

Факултет за туризам и бизнис
логистика

**Faculty of Tourism and
Business Logistics**

**Шеста Меѓународна Научна Конференција
Sixth International Scientific Conference**

**ПРЕДИЗВИЦИТЕ ВО ТУРИЗМОТ И БИЗНИС
ЛОГИСТИКАТА ВО 21 ВЕК
CHALLENGES OF TOURISM AND BUSINESS
LOGISTICS IN THE 21ST CENTURY**

**ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ
CONFERENCE PROCEEDINGS**

Универзитет „Гоце Делчев“ –
Штип

Goce Delcev University
Shtip

Факултет за туризам и бизнис
логистика

Faculty of Tourism and
Business Logistics

**Шеста Меѓународна Научна Конференција
Sixth International Scientific Conference**

**ПРЕДИЗВИЦИТЕ ВО ТУРИЗМОТ И БИЗНИС
ЛОГИСТИКАТА ВО 21 ВЕК
CHALLENGES OF TOURISM AND BUSINESS
LOGISTICS IN THE 21ST CENTURY**

**ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ
CONFERENCE PROCEEDINGS**

19 мај 2023 г. / May 19, 2023

Издавач:

Факултет за туризам и бизнис логистика
Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
Крсте Мисирков, 10-А, 201, 2000, Штип, РС Македонија
Тел: +389 32 550 350
www.ftbl.ugd.edu.mk
www.ugd.edu.mk

За издавачот: д-р Татјана Бошков, декан

Организатор на конференцијата: Факултет за туризам и бизнис логистика

Уредник: д-р Татјана Бошков, декан

Тираж: 146

Година на издавање: 2023

Publisher:

Faculty of Tourism and Business Logistics
Goce Delchev University of Shtip
“Krste Misirkov” no.10-A P.O. Box 201 Shtip 2000, North Macedonia
Tel: +389 32 550 350
www.ftbl.ugd.edu.mk
www.ugd.edu.mk

For the Publisher: Tatjana Boshkov, Ph.D. – Dean

Conference Organizer: Faculty of Tourism and Business Logistics

Editor: Tatjana Boshkov, Ph.D. – Dean

Print circulation: 146

Year of publication: 2023

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека Св. „Климент Охридски“, Скопје

338.48(062)
658.6/.8:164(062)

МЕЃУНАРОДНА Научна Конференција (5 ; 2022 ; [Штип])
Предизвиците во туризмот и бизнис логистиката во 21 век : зборник на трудови / Петта меѓународна научна конференција, 30 април 2022 г . ; [уредник Татјана Бошков] = Challenges of tourism and business logistics in the 21st century : conference proceedings / Fifth international scientific conference, April 30, 2022 ; [editor Tatjana Boshkov]. - Штип
: Универзитет "Гоце Делчев" - Штип, Факултет за туризам и бизнис логистика = Shtip : University "Goce Delchev" - Shtip, Faculty of tourism and business logistics : Факултет за туризам и бизнис логистика = Faculty of Tourism and Business Logistics, 2022. - [274] стр. : илустр.
; см

Фусноти кон текстот. - Трудови на мак. и англ. јазик. - Библиографија кон одделни трудови. - Abstracts. - Резимеа

ISBN 978-608-244-891-6

а) Туризам -- Собири б) Синџир на снабдување -- Логистички системи -- Собири
COBISS.MK-ID 57409541

Организациски комитет:

Проф. д-р. Татјана Бошков, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија
Проф. д-р. Наташа Митева, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија
Доц. д-р Цветанка Ристова Магловска, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија
Проф. д-р. Душко Јошески, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија
Доц. д-р. Душица Попова, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија

Меѓународен програмски комитет:

Проф. д-р. Татјана Бошков, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија
Проф. д-р. Наташа Митева, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија
Доц. д-р. Цветанка Ристова Магловска, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија
Проф. д-р. Душко Јошески, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија
Доц. д-р. Душица Попова, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија
Проф. д-р. Никола В. Димитров, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија
Проф. д-р. Цане Котески, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија
д-р Билјана Цоневска Гуњовска, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија
Проф. д-р. Оливер Филипоски, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија
Проф. д-р. Александра Жежова, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија
Проф. д-р. Зоран Темелков, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија
Проф. д-р. Мишко Цидров, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Машински факултет, Република Северна Македонија
Проф. д-р. Тања Ангелкова Петкова, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија
Проф. д-р Димитар Ковачевски, Универзитет Американ Колеџ Скопје, Република Северна Македонија
Проф. д-р Слаџана Стојановска, Факултет за Бизнес Економија, Скопје, Република Северна Македонија
Доц. д-р Христина Серафимовска, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија
Проф. д-р. Глигор Бишев, Универзитет „Св. Климент Охридски“ - Битола, Економски факултет Прилеп, Република Северна Македонија
Доц. д-р. Васко Шутаров, МИТ Универзитет, Факултет за безбедност, Република Северна Македонија

Проф. д-р. Мадалина Теодора Андреи, Универзитет Хиперион, Факултет за општествени, хуманистички науки и природни науки, Оддел за географија, Романија

Проф. д-р. Соња Квируга, Универзитет Алкала, Оддел за економија, Шпанија

Проф. д-р. Алиса Флеишер, Хебрејскиот универзитет Јерусалим, Роберт Х. Смит, Факултет за земјоделие, Храна и Животна средина, Оддел за економија на животна средина и управување, Израел

Проф. д-р. Ноам Шовал, Хебрејски универзитет Ерусалим, Факултет за општествени науки, Оддел за географија, Израел

Проф. д-р. Нурија Елиса Морере Молинеро, Универзитет Реј Хуан, Шпанија

Проф. д-р. Никола Хурвулиадес, Американ Колеџ Солун, Грција

Проф. д-р. Донила Пипа, Универзитет Марин Барлети, Економски факултет, Албанија

Проф. д-р. Мохамед Фуад, Ариш Универзитет, Факултет за уметност, Египет

Проф. д-р. Франсис Вериза, Универзитет Толиара, Факултет за општествени науки, Мадагаскар

Проф. д-р. Октавиан Сербан, Букурешки Универзитет за Економија, Факултет за храна од земјоделие и економија на животната средина, Романија

Проф. д-р. Сабина Георгечи, Асоцијација за промоција на туризмот, Дробета Турму-Северин, Романија

Проф. д-р. Серафима Роскова, Молдовска академија за науки, Академија за економски науки на Молдавија, Република Молдавија

Проф. д-р. Стела Дерменчиева, Универзитет на Велико Трново Свети „Кирил и Методиј“, Оддел за Географија, Бугарија

Проф. д-р. Марта Боровска Стефанска, Универзитет во Лоџ, Факултет за Географски науки, Институт за градежна средина и Просторна, Полска

Проф. д-р. Јулиана Поп, Универзитет за економски студии, Факултет за бизнис и туризам, Романија

Проф. д-р. Елена Тома, Универзитет Хиперион, Факултет за општествени, хуманистички науки и природни науки, Оддел за географија, Романија

Проф. д-р. Ирина Лазар, Универзитет Хиперион, Факултет за општествени, хуманистички науки и природни науки, Оддел за географија, Романија

Проф. д-р. Озгур Јерли, Дужче Универзитет, Факултет за Шумарство, Оддел за пејсажи, Турција

Доц. д-р. Жарко Радјеновиќ, Универзитет во Ниш, Центар за иновации, Србија

Проф. д-р. Драго Цвијановиќ, Универзитет во Крагујевац, Факултет за Хотелски менаџмент и Туризам Врњачка Бања, Србија

Проф. д-р. Дарко Димитровски, Универзитет во Крагујевац, Факултет за Хотелски менаџмент и Туризам Врњачка Бања, Србија

Проф. д-р. Серџо Чипола, Универзитет во Палермо, Силиција, Италија

Доц. д-р. Марија Белиј Радан, Универзитет во Белград, Факултет за географија, Србија

Доц. д-р. Андреј Мичовиќ, Универзитет во Крагујевац, Факултет за Хотелски менаџмент и Туризам Врњачка Бања, Србија

Organizational committee:

Prof. Tatjana Boshkov, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Prof. Natasa Miteva, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Assist. Prof. Cvetanka Ristova Maglovska, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Prof. Dusko Joseski, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Assist. Prof. Dusica Popova, Ph.D., Dusica Popova, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

International program committee:

Prof. Tatjana Boshkov, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Assist. Prof. Natasa Miteva, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Assist. Prof. Cvetanka Ristova Maglovska, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Prof. Dusko Joseski, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Prof. Dusica Popova, Ph.D., Dusica Popova, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Prof. Nikola V. Dimitrov, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Prof. Cane Koteski, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Biljana Conevska Gunjovska, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Prof. Oliver Filiposki, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Prof. Aleksandra Zezova, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Prof. Zoran Temelkov, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Prof. Misko Djidrov, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Mechanical Engineering, Stip, North Macedonia

Prof. Tanja Angelkova Petkova, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Prof. Dimitar Kovacevski, Ph.D., School of Business Economics and Management, University American College Skopje, North Macedonia

Prof. Slagjana Stojanovska, Integrated Business Faculty, Skopje, North Macedonia

Assist. Prof. Hristina Serafimovska, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Prof. Gligor Bishev, Ph.D., St. Clement of Ohrid University of Bitola, Faculty of Economics, Prilep, North Macedonia

Assist. Prof. Vasko Sutarov, Ph.D., MIT University, Faculty of Security Sciences, North Macedonia

Prof. Madalina Teodora Andrei, Ph.D., Hyperion University, Faculty of Social, Humanities and Natural Sciences, Department of Geography, Romania

Prof. Sonia Quiroga, Ph.D., University of Alcalá, Department of Economics, Spain

Prof. Aliza Fleischer, Ph.D., The Hebrew University of Jerusalem, The Robert H. Smith Faculty of Agriculture, Food and Environment, Department of Environmental Economics and Management, Israel

Prof. Noam Shoval, Ph.D., The Hebrew University of Jerusalem, Faculty of Social Sciences, The Department of Geography, Israel

Prof. Nuria Elisa Morère Molinero, Ph.D., Universidad Rey Juan Carlos, Catedrática Historia Antigua, Spain

Prof. Nikolas Hourvoulides, Ph.D., American College of Thessaloniki, Greece

Prof. Donila Pipa, Ph.D., Marin Barleti University, Faculty of Economy, Albania

Prof. Mohamed Fouad, Ph.D., Arish University, Faculty of Arts, Egypt

Prof. Francis Veriza, Ph.D., University of Toliara, Faculty of Lettets and Human Sciences, Madagascar

Prof. Octavian Serban, Ph.D., Bucharest University of Economic Studies, Faculty of Agrifood and Environmental Economics, Romania

Prof. Sabina Gheorgheci, Ph.D., Mehedinți Tourism Promotion Association, Drobeta Turnu-Severin, Romania

Prof. Serafima Roșcovan, Ph.D., Moldova Academy of Science, Academy of Economic Studies of Moldova, Republic of Moldova

Prof. Stella Dermendzhieva, Ph.D., University of Veliko Turnovo St Cyril and St. Methodius, Department of Geography, Bulgaria

Prof. Marta Borowska-Stefanska, Ph.D., University of Lodz Faculty of Geographical Sciences, Institute of the Built Environment and Spatial Policy, Poland

Prof. Iuliana Pop, Ph.D., University of Economic Studies, Faculty of Business and Tourism, Romania

Prof. Elena Toma, Ph.D., Hyperion University, Faculty of Social, Humanities and Natural Sciences, Department of Geography, Romania

Prof. Irina Lazăr, Ph.D., Hyperion University, Faculty of Social, Humanities and Natural Sciences, Department of Geography, Romania

Prof. Ozgur Yerli, Ph.D., Duzce University, Faculty of Forestry, Department of Landscape, Architecture, Turkey

Assist. Prof. Zarko Radjenovic, Ph.D., University of Nis, Innovation Center, Serbia

Prof. Drago Cvijanović, Ph.D., University of Kragujevac, Faculty of Hotel Management and Tourism in Vrnjacka Banja, Serbia

Prof. Darko Dimitrovski, Ph.D., University of Kragujevac, Faculty of Hotel Management and Tourism in Vrnjacka Banja, Serbia

Prof. Sergio Cipolla, Ph.D., University of Palermo, Italia

Assist. Prof. Marija Belij, Ph.D., University of Belgrade, Faculty of Geography, Serbia

Assist. Prof. Andrej Mićović, Ph.D., University of Kragujevac, Faculty of Hotel Management and Tourism in Vrnjacka Banja, Serbia

PANEL SESSION

Challenges and implications of COVID-19: reducing disparities and addressing distributional impacts in different sectors

Session chair: Tatjana Boshkov, Assoc.professor and Dean at Faculty of tourism and business logistics, „Goce Delcev University – Stip, N. Macedonia

Panelists

1. Prof. Dr. Tamara Klicek, Ph.D., International Programme on Urban Governance IPUG, National Taipei University, Taiwan
2. Prof. Dr. Madalina-Teodora Andrei, Ph.D., “Spiru Haret” University, Faculty of Geography, Bucharest, Romania
3. Prof. Dr. Mirela-Elena Mazilu, Ph.D. Department of Geography
4. Director of Research Center in Innovative and Regional Tourism, University of Craiova, Romania
5. Dr. Nikolina Vrcelj, Ph.D., Executive Director, Association of Economists and Managers of the Balkans, headquartered in Belgrade, Serbia
6. Prof. Dr. Kemal Cebeci, Marmara University, Faculty of Economics, Department of Public Finance, Director of MIRDEC, Istanbul, Turkey
7. Prof. Dr. Rabi Narayan Kar, Ph.D., FCS, Professor-Principal SLC, University of Delhi, Delhi, India
8. Prof. Dr. Paulo Reis Mourao, Ph.D., Department of Economics & NIPE, Economics & Management School, University of Minho, Braga – Portugal
9. Prof. Dr. Mazhar Abbas Ph.D. , Department of Management & MIS, College of Business Administration, University of Hail, Kingdom of Saudi Arabia
10. Prof. Dr. Kanita Imamović-Čizmić, Ph.D., Department of Legal and Economic Sciences, University of Sarajevo-Faculty of Law, BiH
11. Prof. Dr. Slagjana Stojanovska, Ph.D., Integrated Business Faculty, Skopje, Republic of N. Macedonia
12. Prof. Dr. Slavi Dimitrov Ph.D., Department of Tourism, Deputy Dean of the Faculty of Economics, "St. Cyril and Methodius" University of Veliko Tarnovo, Bulgaria
13. Dr. Žarko Rađenović, Research Associate, University of NišInnovation Center, Serbia
14. Prof. Dr. Boban Melovic, Ph.D., Vice-Dean for international cooperation, Faculty of Economics Podgorica, University of Montenegro

Moderators

First session: Business logistics and business administration

Natasha Miteva, PhD, Vice-Dean for Education, Faculty of Tourism and Business Logistics, Goce Delcev University – Stip, N. Macedonia

Second session: Tourism, hospitality and gastronomy

Natasha Miteva, PhD, Vice-Dean for Education, Faculty of Tourism and Business Logistics, Goce Delcev University – Stip, N. Macedonia

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
GOCE DELCEV UNIVERSITY OF STIP

ФАКУЛТЕТ ЗА ТУРИЗАМ И БИЗНИС ЛОГИСТИКА
FACULTY OF TOURISM AND BUSINESS LOGISTICS

ШЕСТА МЕЃУНАРОДНА
НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА

SIXTH INTERNATIONAL
SCIENTIFIC CONFERENCE

ПРЕДИЗВИЦИТЕ ВО ТУРИЗМОТ И БИЗНИС
ЛОГИСТИКАТА ВО 21 ВЕК

CHALLENGES OF TOURISM AND BUSINESS LOGISTICS
IN THE 21ST CENTURY

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ
CONFERENCE PROCEEDINGS

19 мај, 2023, Скопје / Skopje, May 19th, 2023

Содржина – Contents

СЕСИЈА: БИЗНИС ЛОГИСТИКА И БИЗНИС АДМИНИСТРАЦИЈА	
SESSION: BUSINESS LOGISTICS & BUSINESS ADMINISTRATION	14
FINANCIAL DIGITALIZATION AND ECONOMIC GROWTH: RECENT DEVELOPMENTS IN BANKS AND FINTECH.....	15
MONETARY POLICY AND UNEMPLOYMENT: LITERATURE REVIEW AND COMPUTATIONAL EXAMPLES	26
УСВОЈУВАЊЕ НА ФИЛОЗОФИЈАТА НА TQM (ТОТАЛЕН МЕНАЏМЕНТ НА КВАЛИТЕТ) ПРЕКУ ГРАДЕЊЕ ДОБАР СИСТЕМ ЗА УПРАВУВАЊЕ СО КВАЛИТЕТ ВО ОРГАНИЗАЦИИТЕ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА.....	54
REGIONAL ECONOMIC DYNAMICS: MANAGERIAL INSIGHTS ON AGRICULTURAL PERSPECTIVES.....	63
EXPLORING THE HURDLES OF ALBANIAN TOURISM AND BUSINESS LOGISTICS IN THE MODERN ERA.....	69
EMPLOYEES PERFORMANCE APPRAISAL AS A FACTOR FOR RAISING ENTERPRISES COMPETITIVENESS	79
ФИНАНСИСКИ ИЗВЕШТАИ КАЈ БУЏЕТСКИ ФОРМИ НА ОРГАНИЗАЦИЈА	88
MASS MEDIA AND CONTEMPORARY SOCIETY:	97
Mass communication – feature of modern society.....	97
GREAT CONTEMPORARY ETHICAL DEBATES	105
THE INFLUENCE OF ENTREPRENEURIAL MARKETING IN START-UP BUSINESSES, CASE STUDY KOSOVO.....	111
ПРАВНА РЕГУЛАЦИЈА И ОПШТ ПРЕГЛЕД НА Е-ТРГОВИЈА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА	117
eHEALTH DIGITAL SETUP BENEFITS DURING COVID-19: MCDM PERSPECTIVE	126
СЕСИЈА: ТУРИЗАМ, УГОСТИТЕЛСТВО И ГАСТРОНОМИЈА	
SESSION: TOURISM, HOSPITALITY AND GASTRONOMY.....	136
МЕТОДОЛОГИЈАТА ЗА РЕАКТИВНО УНАПРЕДУВАЊЕ НА ДЕЛОВНИТЕ ПРОЦЕСИ ВО ХОТЕЛСКИОТ СЕКТОР	138
НОВИ ПРИРОДНИ МОТИВИ ЗА ТУРИСТИЧКО - ПЛАНИНСКА РЕКРЕАЦИЈА ВО ЈУЖНИОТ ДЕЛ НА НАЦИОНАЛНИОТ ПАРК „ПЕЛИСТЕР“	149
IMPLEMENTATION OF MARKETING FOR SELECTION OF RESTAURANT DISHES - CASE STUDY OF VRANJAČKA BANJA	163
DYNAMICS AND DEVELOPMENT OF THE TOURIST TURNOVER AFTER THE INDEPENDENCE OF THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA	173

АНАЛИЗА НА КВАЛИТЕТОТ НА УГОСТИТЕЛСКИТЕ УСЛУГИ ВО ИСТОЧНИОТ ДЕЛ ОД РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА	184
ТУРИЗМОТ И ТУРИСТИЧКАТА МЕДИЈАЦИЈА ВО УСЛОВИ НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈА	195
ВЕРСКИ ТУРИЗМ И НЕГОВАТА ВАЖНОСТ	205
ВОНПАНСИОНСКАТА ТУРИСТИЧКА ПОНУДА НА УГОСТИТЕЛСКИТЕ ОБЈЕКТИ ВО ПОЛОШКИОТ РЕГИОН	214
УСЛОВИ И ПЕРСПЕКТИВИ ЗА РАЗВОЈ НА ТУРИЗМОТ И СОЦИОЕКОНОМСКИТЕ КАРАКТЕРИСТИКИ НА ОПШТИНА КРИВОГАШТАНИ.....	223
МЛЕКОВОД - УНИКАТНА ТУРИСТИЧКА АТРАКЦИЈА ВО МАНАСТИР СВ. ЈОАКИМ ОСОГОВСКИ, КРИВА ПАЛАНКА.....	231
TOURIST EVENTS AS A SEGMENT OF THE TOURIST OFFER OF PEJA: CASE STUDY OF THE MUNICIPALITY OF PEJA	239
УСЛОВИ И ПЕРСПЕКТИВИ ЗА РАЗВОЈ НА ТУРИЗМОТ И СОЦИОЕКОНОМСКИТЕ КАРАКТЕРИСТИКИ НА ОПШТИНА ДОЛНЕНИ.....	245
ТУРИСТИЧКА ВАЛОРИЗАЦИЈА НА ТЕТОВСКО КАЛЕ	253

СЕСИЈА: ТУРИЗАМ, УГОСТИТЕЛСТВО И ГАСТРОНОМИЈА

SESSION: TOURISM, HOSPITALITY AND GASTRONOMY

УДК: 338.488.2:640.4]:303.025(497.75)

ВОНПАНСИОНСКАТА ТУРИСТИЧКА ПОНУДА НА УГОСТИТЕЛСКИТЕ ОБЈЕКТИ ВО ПОЛОШКИОТ РЕГИОН

Агим Асани¹, Јулијана Саздова², Горан Антониевски³

¹Д-р, Универзитет во Тетово, e-mail: agim.asani@unite.edu.mk

²Д-р, Универзитет „Гоце Делчев“ Штип, Факултет за туризам и бизнис логистика,
e-mail: julijana.sazdova@ugd.edu.mk

³Д-р, СОУ „Коле Нехтенин“ Штип, e-mail goran.antonievski@yahoo.com

Апстракт

Туристичката понуда во угостителството се состои од пансионската и вонпансионската понуда. За да има позитивни економски ефекти туристичката понуда и пансионската и вонпансионската треба да имаат квалитетна содржина со која ќе ги задоволат потребите на клиентите. Угостителските објекти се директни носители туристичката понуда на одредена туристичка дестинација или регион, токму од тој аспект ја истражуваме туристичката понуда на угостителските објекти во Полошкиот регион. На изглед, Полошкиот регион претставува регион кој има многу богата лепеза во својата угостителска и туристичка понуда, но за да ја потврдиме таа теза, треба да видиме колку таа понуда е конкурентна и одржлива.

Не само во Полошкиот регион туку во секое туристичко место, потребите и побарувањата на туристите се големи и разновидни, тоа е карактеристика во туризмот, па често пати угостителските објекти не се во можност да ги задоволат сите тие потреби преку своите пансионски понуди и се јавува потреба од вонпансионска понуда, која е многу поширока и која во поголема мера ги задоволува различните потреби, желби и побарувања на туристите.

Вонпансионската понуда во угостителството претставува голем број на активности и потреби на туристите кои не се вклучени во пансионската понуда на угостителскиот објект. Тука се мисли на голем број услуги, сервиси, занаети, престојот и секако исхраната. Токму овие елементи на вонпансионската понуда, а со посебен осврт на исхраната, се дел од нашето истражување.

По емпириското истражување во овој труд, ќе имаме податоци за квалитетот и содржината на вонпансионската понуда на угостителските објекти во Полошкиот регион со посебен акцент на исхраната.

Клучни зборови: *вонпансионска понуда, туристички побарувања, исхрана, Полошки регион*

Вовед

Угостителските објекти се директни носители на туристичката понуда, додека индиректни носители се сметаат сите други кои во соработка со угостителските објекти ја сочинуваат туристичката понуда. Кога зборуваме за туристичката понуда, една од карактеристиките е дали таа е пансионска или вонпансионска. Пансионската туристичка понуда на угостителските објекти е полесно за дефиниција, бидејќи е поврзана за конкретен угостителски објект и спрема капацитетот и можностите на објектот се формира и понудата. Додека вонпансионската туристичка понуда на угостителските објекти е многу поширока и разновидна и затоа е потешко да се дефинира и формира. Но токму затоа ние одлучивме во нашиот труд да ја анализираме и истражуваме вонпансионската туристичка понуда на угостителските објекти во Полошкиот регион, со цел да ги истакнеме предностите и слабостите на едната и на другата понуда.

Кога зборуваме за туристичка понуда на угостителските објекти, било да се пансионски или вонпансионски ориентирани, веднаш се мисли на исхраната како најважен фактор во составувањето на понудата. Тоа ќе биде и проблемот на истражувањето во нашиот труд. Полошкиот регион, во кој спаѓаат градовите Тетово и Гостивар со околните населени места, располага со голем потенцијал на угостителски објекти кои ја сочинуваат туристичката понуда од аспект на угостителството. Целта на нашето истражување е да ја анализираме таа понуда на угостителските објекти која се смета како вонпансионска. Истражувањето се фокусира на квалитетот на услугата на исхраната на одреден број познати угостителски објекти кои према понудата се сметаат како вонпансионски.

Проблем и цел на истражувањето

Туристичката понуда во угостителството е комплексна и претставува широка лепеза на услуги. Имајќи во предвид дека пансионската угостителска понуда се однесува на субјектите кои своите услуги ги нудат во вид на пансион и се ограничени во својата понуда за исхраната, додека другата група ја сочинуваат угостителските субјекти кои се надвор од пансионската понуда и изборот за исхрана е многу поголем, токму субјектите од втората група се проблем на истражувањето во овој труд. Конкретно, ќе се истражува работата на неколку угостителски објекти, односно ресторани, чевапцилници и слаткарници во Тетово и Гостивар, преку која се доаѓа до целта на истражувањето, а тоа е квалитетот на услугата и задоволството на клиентите од вонпансионските објекти.

Методологија на истражувањето

За постигнување на целта во нашето истражување ќе користиме адекватна литература и извори на податоци од познати автори и институции поврзани со угостителската понуда воопшто и посебно за Полошкиот регион. Во емпирискиот дел од трудот ќе се користат и податоци од реномирани и познати веб страници за промоција и соработка со угостителството, додека за поблиску запознавање со реалната ситуација во врска со вонпансионската понуда на исхраната во Полошкиот регион ќе користиме метод на анкетање каде се вклучени десет угостителски објекти од кои пет во Тетово и пет во Гостивар.

Преглед на литературата

Во делот преглед на литературата, кој се смета и како теоретски дел, ќе ги објасниме поимите *Туристичка понуда*, *Вонпансионска туристичка потрошувачка* и *храната во вонпансионската туристичка понуда*.

Туристичката понуда се дефинира на различни начини и од различни автори, една од дефинициите, која е општа, гласи: Туристичката понуда претставува количество на добра и услуги кои сакаат да се пласираат по одредени цени на домашниот и странскиот пазар, туристичката понуда се интерпретира со големина на капацитетите кои ги задоволуваат туристичките потреби (Josip S., Boris V., 1997).

Вонпансионската туристичка потрошувачка има значително директно и индиректно влијание врз деловниот успех на носителите на туристичката понуда и врз вкупните економски ефекти во местото, регионот и земјата. Со зголемената вонпансионска потрошувачка не само што поголем број дејности се ставаат во функција на задоволување на туристичките потреби, туку во многу се зајакнуваат и сите други ефекти кои ги има и збирната туристичка потрошувачка (Бранко Б., Митре А., 2008).

Храната во вонпансионската понуда - Вонпансионската туристичка понуда треба да е застапена во соодветна широчина без оглед за кој од видовите туризам се работи. Голем дел од компаниите на вонпансионската понуда можат и да прераснат и во посебен вид туризам во местото (Бранко Б., Митре А., 2008). Храната е основен елемент на составувањето на

угостителската понуда, токму затоа на квалитетот и разновидноста на храната и се дава голем приоритет.

Според професор Методијески, пак „Гастрономијата во основа, најголемиот дел од луѓето ја поврзуваат со подготовка на храната, сепак треба да де истакне дека гастрономијата како наука опфаќа многу аспекти поврзани со храната како општествени, економски, културни, историски, природни и др., а не само подготовка на храна – готварство и кулинарски вештини,„ (Дејан М., 2018).

Тука се гледа и темпото на развој на угостителството воопшто, а секако со понудата на храната, во голема мера на вонпансионската понуда, се идентификуваат и туристичките места и региони. На исто мислење е и професор Цуцулески, кој вели: „Кога станува збор за дефинирање на гастрономијата, може да се каже дека таа претставува и уметност и наука, а на неа влијаат низа социјални, културни, општествено – економски т.е. антрополошки фактори,„ (Васко Ц., 2009)

Резултати од истражувањето

Како што истакнавме погоре во трудот, вонпансионската туристичка понуда ги вклучува сите услуги кои се нудат надвор од пансионот. Таквата понуда е многу опширна и во Полошкиот регион. Во делот на емпириското истражување во овој труд ќе се фокусираме на вонпансионската понуда на храната. Бројот на угостителски објекти, конкретно на ресторани, кебапцилници и слаткарници во овој регион е многу голем. Полошкиот регион традиционално е познат по своето гостопримство и по гастрономските вештини. Уште во минатиот век жителите на овој регион се движеле низ различни градови и земји од светот, посебно во европските земји од каде ги научиле кулинарските вештини и стекнале знаење за водење бизнис во сферата на гастрономијата. Голем број од нив се вратиле во татковината и започнале свои бизниси во угостителската сфера, со што во овој регион ги пренеле најдобрите искуства од другите земји.

Во поновото време во Полошкиот регион се отворени и работат многу угостителски објекти, посебно ресторани кои се изградени во модерен стил и кои служат многу квалитетна храна. Истотака има голем број на кебапцилници кои низ години ја чуваат традицијата и претставуваат синоним на градот. Кога сме кај гастрономијата во Полошкиот регион, не може а да не се спомнува слаткарството. Големиот број на слаткарници, и традиционални и модерни, ни укажува на тоа колку овој регион го сака и колку вложил во слаткарството.

Поради фактот што во овој труд се истражува вонпансионската туристичка понуда, со посебен акцент на понудата на храната, истражувањето беше насочено кон туристите, односно странските туристи кои ги користат пансионските услуги а со тоа и вонпансионските услуги на храната. Како најдобар показател за нивото и состојбата на вонпансионската понуда на храната го зедовме познатиот туристички интернет портал TripAdvisor¹, преку кој се промовираат најдобрите угостителски објекти ширум светот.

За вонпансионската понуда на храна, односно понудата на рестораните во Тетово и околината TripAdvisor² ги презентира околу триесет угостителски објекти, каде се вклучени рестораните, кебапцилниците и слаткарниците.

Истата листа на TripAdvisor³ на угостителски објекти во Гостивар и околината брои 16 објекти, каде исто така се вклучени ресторани, кебапцилници и слаткарници.

---

¹ <https://www.tripadvisor.com/>

² https://www.tripadvisor.com/Restaurants-g674832-Tetovo_Polog_Region.html

³ https://www.tripadvisor.com/Restaurants-g775316-Gostivar_Polog_Region.html

Неслучајно се базираме на промоцијата на ова интернет страница, бидејќи странските туристи кои го посетуваат Полошкиот регион и кои престојуваат во некој од хотелите во овој регион, за да ги задоволат нивните потреби надвор од пансионот што го имаат резервирано, секогаш бараат дополнителни услуги кои се нудат токму во овие угостителски објекти за храна и пијалоци.

Пистата на истражувањето е насочено токму во правец на оваа вонпансионска понуда, квалитетот на понудата и колку ова понуда и помага на целокупниот развој на туризмот во Полошкиот регион.

Емпириското истражување вклучува десет (10) угостителски објекти, ресторани, кебапцилници и слаткарници, од кои пет (5) во Тетово и околината и пет (5) во Гостивар и околината. Во неможност да ги анкетираме сите угостителски објекти во Полошкиот регион, за да бидеме коректни кон сите, се одлучивме по случаен избор на угостителски објекти кои беа на листата на TripAdvisor.

Анкетираните беа раководни лица од угостителските објекти со кои се договоривме анкетирањето да биде анонимно поради две причини, едната беше да не се чувствуваат запоставени тие што нема да учествуваат во анкетирањето и другата причина беше да се стигне до што по точни и искрени одговори и без промоција од наша страна на само одреден број на угостителски објекти, кога сметаме дека сите работат добро и имаат многу добра услуга.

Анкетирањето беше спроведено во периодот Јануари – Фебруари 2023 година, со директна комуникација со поставените лица.

Вреди да се потенцира добрата и коректна соработка на сите анкетираните лица. За да се обезбедат што по јасни одговори, прашалникот беше составен од девет (9) прашања и еден (1) коментар. Секоја од прашањата имаше по два или три одговори во форма на а), б) или в).

Анкетниот прашалник беше под наслов: „**Вонпансионската понуда на угостителските објекти во Полошкиот регион**„.

1. Првото прашање гласеше: Дали вашата понуда на јадењата што ги спремате, ја промовирате за странските туристи?

- а). Да, преку интернет страници – 4 одговори
- б). Да, преку социјалните мрежи – 6 одговори
- в). Не – 0 одговори

Табела бр.1

Според добиените резултати од првото прашање може да се заклучи дека угостителските објекти во Полошкиот регион не сите се фокусирани на промоцијата на нивниот локал во разни интернет страници (А).4), во овој случај TripAdvisor, туку поголемиот дел од нив ја

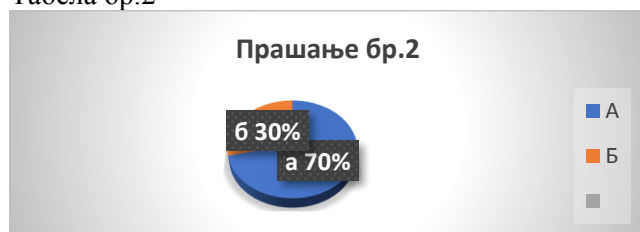
промовираат својата понуда преку социјалните мрежи (Б). б), што значи не промоцијата ја прават и за странски и за домашни туристи.

2. Второто прашање беше: Дали меѓу вашите клиенти имате странски туристи?

а). Да – 7 одговори

б). Не – 3 одговори

Табела бр.2

Добиените одговори од второто прашање ни укажуваат на фактот дека угостителските објекти во Полошкиот регион во својата клиентела имаат странски туристи, преку 70% од нив се изјаснија со Да. Другите одговори беа Не, иако во разговорот со нив кажаа дека понекогаш имаат и странски туристи.

3. Третото прашање: Дали имате соработка со хотелите и мотелите кои гравитираат во Полошкиот регион?, ги добивме следните одговори:

а). Да – 3 одговори

б). Не – 1 одговор

в). Повремено – 6 одговори

Табела бр.3

Од добиените одговори на третото прашање може да заклучиме дека угостителските објекти во Полошкиот регион имаат соработка со хотелите и мотелите, иако поголемиот број од одговорите е дека повремено имаат соработка. Со оваа соработка се укажува на фактот дека хотелите и мотелите, освен интернет промоцијата, имаат придонес во насочувањето на туристите кон вонпансионската понуда во регионот.

4. На четвртото прашање: Зошто туристите кои имаат резервација во одреден хотел, би доаѓале да јадат во вашиот угостителски објект?, одговориле:

а). Поради традиционалната храна што ја нудиме – 5 одговори

б). Поголемиот избор на храна – 4 одговори

в). Поради промена на амбиентот – 1 одговор

Табела бр.4

Според дадените одговори може да заклучиме дека туристите бараат нешто поразлично од стандардната понуда од пансионот, односно сакаат да вкусат традиционална храна и да пробаат што по различна храна.

5. Во кој дел од денот имате поголем број на клиенти, за кои сметате дека се странски туристи? Беше прашањето под број пет, каде ги добивме следните резултати:

- а). Претпладне – 0 одговори
- б). напладне – 7 одговори
- в). Навечер – 3 одговори

Табела бр.5

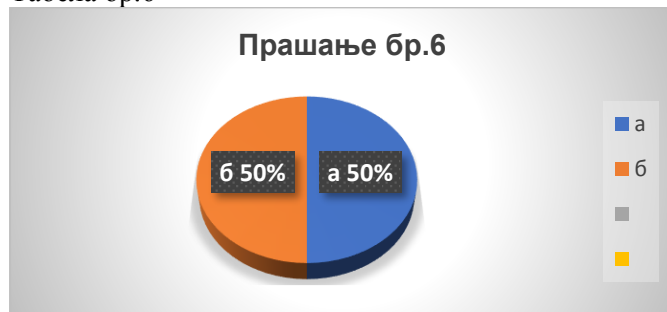

Од горенаведените одговори се гледа дека странските туристи во пансионската понуда ја користат во најголема мера напладне и многу малку навечер. Тоа ни укажува дека туристите освен што го користат својот пансион за доручек и вечера, сакаат да јадат храна и за време на прошетките и слободното време, односно преку ден.

6. Колку цените влијаат на странските туристи да се одлучат да се хранат во вашиот угостителски објект? Е шестото прашање, каде ги добивме овие резултати:

- а). Да, ниските цени ги привлекуваат странските туристи – 5 одговори
- б). Не, не им се битни цените, бараат само квалитет – 5 одговори

Табела бр.6

Резултатите од шетото прашање беа изедначени, но сепак од овие одговори успеавме да извлечеме дека цените се битни за група туристи додека за друга група не се многу битни ако се зема предвид квалитетот на храната и услугата.

7. Седмото прашање гласеше: Дали мислите дека вашата понуда на храна и убавиот амбиент, придонесуваат во целокупната туристичка понуда на Полошкиот регион? Одговорите беа следни:

- а). Да, секако дека угостителството е многу битен фактор за туристичката понуда – 8 одговори
- б). Не, немаме влијание на туристичката понуда во регионот – 2 одговори

Табела бр.7

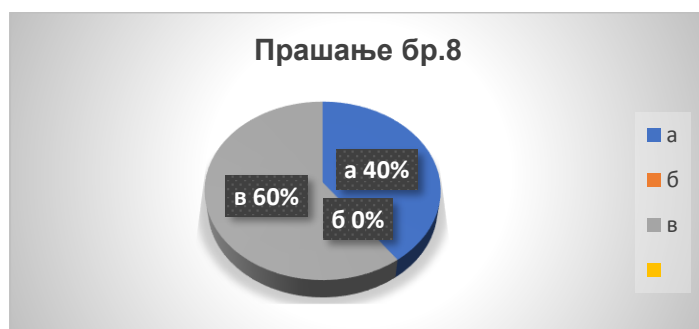

Добиените одговори јасно ни укажуваат дека угостителските објекти во Полошкиот регион се вклучени во целокупната туристичка понуда и имаат големо влијание.

8. Кои од јадењата од вашата понуда се повеќе барани од страна на странските туристи? Беше осмото прашање, каде ги добивме следните одговори:

- а). Традиционалните јадења – 4 одговори
- б). интернационалните јадења – 0 одговори
- в). Без разлика, бараат нешто што не пробале (вкусиле) до сега – 6 одговори

Табела бр.8

Од добиените одговори се гледа дека традиционалните јадења се доста барани но повеќе странските туристи бараат нешто ново и интересно да јадат.

9. Деветото прашање беше: Дали мислите дека ги задоволуваат очекувањата на странските туристи со вашата услуга и квалитет? Одговорите беа следни:

- а). Во голема мера ги задоволуваме нивните очекувања – 4 одговори
- б). просечно ги задоволуваме нивните очекувања – 5 одговори
- в). Нивните барања се преголеми, ние не можеме да ги задоволуваме целосно – 1 одговор

Табела бр.9

Од добиените одговори се гледа дека угостителските објекти во Полошкиот регион со својата услуга и квалитет се трудат што повеќе да ги задоволуваат очекувањата на странските туристи.

10. Десетото прашање беше поставено во вид на разговор, односно изјаснување со неколку слободни одговори, а тоа гласаше: Наведете неколку причини поради кои странските туристи, наместо во хотелот или мотелот каде се сместени, да доаѓаат кај вас да јадат.

Од наведените причини најчести беа следните: убавиот амбиент, отворен амбиент, цените, различните вкусови на јадења што ги нудиме, традиционалните јадења, и др.

Од кои може да заклучиме дека вонпансионската понуда за странските туристи е привлечна поради повеќе причини.

Заклучок

Од целокупниот ангажман во овој истражувачки труд, секако многу битен е заклучокот што ние како автори го даваме. На патот додека истражувавме на оваа тема секако откривме доста интересни причини за тоа колку е битна вонпансионската угостителска понуда во Полошкиот регион. Од оваа истражување меѓу другото заклучивме дека туристите во Полошкиот регион а поготово странските туристи се многу заинтересирани за туристичката понуда надвор од нивниот престој во хотел или мотел. Тоа се утврди и од промоцијата на TripAdvisor, каде ако се прочитаат коментарите и пораките на странските туристи кои ги посетувале дел од рестораните, се гледа дека во голема мера ги посетуваат угостителските објекти кои не се

поврзани со нивниот престој. Секако важноста на темата вонпансионска понуда се потврди со анкетањето на раководните лица на угостителските објекти, кои уште еднаш го потврдија ставот дека туристичката понуда на одредена дестинација не е комплетна ако во неа не е вклучена и вонпансионската понуда.

Остануваме со надеж дека нашиот труд ќе придонесе за зајакнување и проширување на целокупната туристичка понуда на Полошкиот регион со што поголема соработка со угостителските објекти кои ја сочинуваат вонпансионската понуда

Референци

1. Josip Senečić, Boris Vukonić, „Marketing u turizmu“, Zagreb, 1997
2. Бранко Б., Митре А., „Вонпансионската понуда и потрошувачка во езерските туристички места во Македонија“, Охрид, април 2008
3. Цуцулески, В.(2009) Интернационална гастрономија.Охрид:УКЛО.
4. Методијески, Д., Филиповски, О., Цуцулески, Н., Ташков, Н., Мичев, Г., Димовски, Ч., Тодоровиќ, Е. (2018) Гастрономски туризам: Современи светски тенденции и перспективи за развој во Македонија. Скопје: Туристика.

Интернет:
www.tripadvisor.com